ДОМАШНЯ НАУКА

II.

ВЫШ'ШІ ПОЧАТКЫ.

»Учыся, сердэн'кої колыс'
»З нас будут' людэ.«
Т. Г. Шэвченко.

СПРАЦЮВАВ И ВЫДАВ К. ШЭЙКОВСКЫЙ.

'ъ пользу Студентской библіотеки и находящейся при ней ежедневной безплатной школы.

КЫІВ.
У друкарні И. и А. Давы
1861 року.

91 79 — 8

А 654/II 2/2

4/50к

Д... Пуб...
БІБЛІОТЕКА УРСР
Інв. 6.319

ДПБ АН УРСР-1965

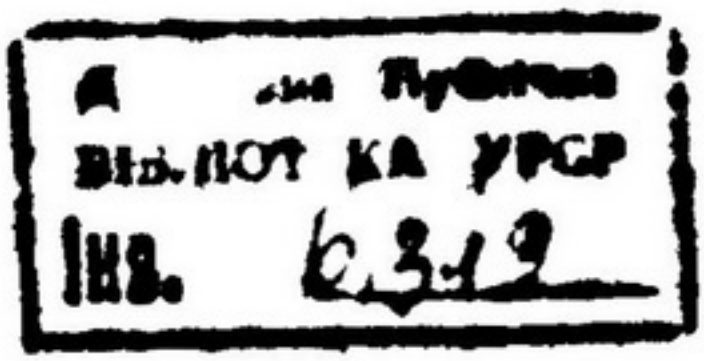

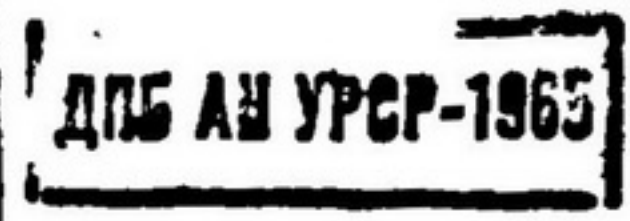

ПЕЧАТАТЬ ПОЗВОЛЯЕТСЯ

съ тѣмъ, чтобы, по отпечатаніи, представлено было въ Ценсурный Комитетъ узаконенное число экземпляровъ. Кіевъ, 20 Марта 1861 года.

Ценсоръ А. *Лазовъ*.

БІБЛ... А
Академ... наук
УРСР

ВИООФ
ЗНЯТО 2008 р.

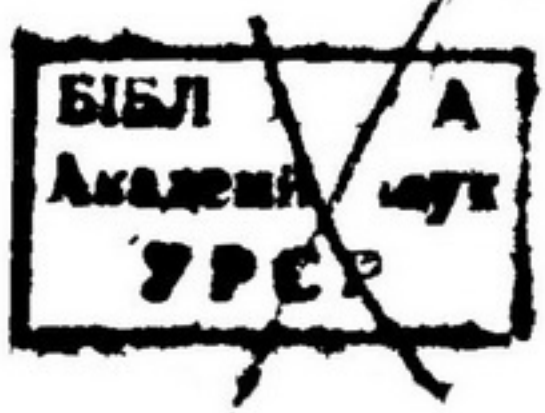

Инв. 161349
Т 1304

ПЭРЭДОВЕ СЛОВО ДО УЧЫТЭЛІВ.

Ў перші кныжэц'ці «Домашніоі наукы» є важні помылкы друкарскі: мэжэ голоснымы буквами ўставлэно *д*, а мэжэ прыголоснымы пропущэно *п*. Що коректа нэ допыл'нував, то прошу вас поправыты. Нэ ўважаючэ на обмылкы, ўсе такі по ті кныжэц'ці можна наўчыты *мэханычно* чытаты. Алэ тым йще нэ кін'чаєц'ця ўся наука. Опріч мэханычного чытаня йще єст логычно-граматычнэ. От для такого-то чытаня назначаєц'ця цяя кныжэчка. Від бачного учытэля тут потрібно біл'шэ праці, ніж пры науці мэханычному чытаню. Опріч праці тут потрібно йще знаты як якого учэныка напроваціаты на товк и розважаня. Алэ цему ніякі правыла нэ можут наўчыты учытэля: то

ділo іого самого. Можна тіл'ко сказаты, що туткі багато спріяє *эротэматычный* спосіб: учэнык чытає якый-небуд' артыкул; учытэл' дає іому пытаня, которі тычац'ця до него, а учэнык повынэн вітповідаты на ных.

К. Ш.

4 Марця.

1861 року.

I. КІЛ'КА СЛОВ О НАУЦІ.

Темный человік нэ варт торбы січкы: він нічого нэ знае, на ўсіо дывыц'ця як баран на нові ворота. Хто ўчыц'ця, той до чогос' доўчыц'ця, щос' зрозуміе и дійде до путя. Такый чоловік нэ загынэ ў с'віті: він дас'т' собі раду. Чоловік на то и чоловік, щобы знаты яку-небуд' науку.

Спочатку наука здаєц'ця дужэ трудною. Та-ба! без праці нэ ма колачів! То булобы, моляв той: »колыб пэчені шпакы ў лісі родылыс'!« Ні! До ўсього треба прыложыты працю, а до наукы йще біл'шэ. И чым біл шэ будэм працюваты над наукою, тым лекшэ будэ для нас зґрунтуваты іі. От же и вас нэхай нэ лякают ніякі початкові трудности: идіт ступа за ступою ўпэред. Дывіц'ця на

птыцю, котора помален'ку будуе гніздо; дывіц'ця на пчілку, котора помален'ку наносыт меду; дывіц'ця на дощынкы, которі помален'ку лупают скалы. Так воно ўсіо дієц'ця нэ відразу. Так и наука ґрунтуєц'ця и пізнаєц'ця.

А щобы лекшэ було і пізнаты, прочытавшэ що небуд' раз, або й два, або й біл'шэ, каждый повынэн запытаты сэбе: чи піняв я, що тут пышец'ця? Чи зґрунтував я ўсі мыслі? Чи тямлю я як воны вытікают ідна з другоі? Чи бачу я як ідна мыс'л' выяс'няєц'ця другою? Чи нэ можна-бы тіже самі мыслі як иначэ пэрэдаты? Найважніщі пытаня, на котрі треба найбіл'шэ напэраты ў цііі самопраці от які: *від чого? для чого?* и *як?* Хто, пры ўсякім ділі, можэ собі вітповісты на пых, тому біл'шэ нэ треба!

Для учытэля. От які пытаня учытэл' може заўдаты учэныкові після цего артыкула: *для чого* потрібна наука? *Від чого* вона потрібна? *Як* вона потрібна? Чи можна що зробыты без праці? Для чого ні? Як наука ґрун-

туєц'ця? Чого так? Для чого темный чоловік нічого нэ варт? На які пытаня треба ўважаты пры науці? Для чого потрібна пры науці самопрацівытіс'т'? и др. Як учэник нэ здужа вітповідаты на яке пытаня, то учытэл' повынэн напровадыты іого.

II. ЧИ ЎС'ІЎ ВОНО ТАК Є, ЯК НАМ ЗДАЄЦ'ЦЯ?

Руз'ні річі чоловік можэ бачыты з блыз'ка и здалека. Нічого й казаты, що як дывытыся на що-небуд' зблыз'ка, то воно нэ таке, якым выдаєц'ця здалека. Як здалека дывымос' на гранчасту банку, то вона выдаєц'ця нам круглою и далеко-нэ такою вэлыкою, яка вона є. Як дыкі гусы лэтят дужэ высоко и мы дывымос' на ных, то воны нам показуюц'ця такымы заўбіл'шкы як горопці. Як бы воны піднялыс' йще выщэ, то выдалыс бы нам комахамы; а як-бы йще выщэ підлэтілы, то можэ-бы іх и зоўсім нэ було выдно.

С цего вы бачэтѐ, що нэ ўсіо так ѐ, як нам здаѐц'ця. От йще вам прыклад: ў ночы, як небо яспе, вы бачэте багац'ко, багац'ко зірочок. Де-які з ных блыщат, де-котрі палают, де-які блыскают, а ўсі выдаюц'ця нам малесен'кымы. От же знайте, що біл'ша час'т' з ных ў кіл'канац'цят' раз біл'шэ нашоі зэмлі. Выдаюц'ця ж воны мален'кымы чэрэз те, що воны здорово-далеко від нас. Так то воно: нэ ўсіо так ѐ, як нам здаѐц'ця.

III. ЗЭМЛЯ (*)

Ѕвіздочкы, которі нам выдаюц'ця малесен'кымы блэскучымы точкамы, такі здоровен'ні землі, що на ных змістылос' бы кіл'ка крот мілiонів людэй и то дужэ просторно. Чи жывут' на ѕвіздочках людэ, мы нэ знаѐм. Знаѐм тіл'ко, що як-бы нам довэлося з якоі-нєбуд' зірон'кы позіркнуты на

(*) Артыкул цей я ўзяв с кныжкы п Ушын'ского: „Дѣтскій міръ и Христоматія. Спб. 1861 г.« Спасенна душа була бы тая, котора пэрэтлумачыла-бы тую кныжку на нас'ку мову.

землю, то ii або зоўсім нэ було-бы выдно, або вона выдала бы ся нам маленечкою блэскучою зірон'кою. Хочен' зэмля й нэ вэлычка и хочен' біл'ш, ніж тры частыны єі зал'ляні морс'кою водю, ўсе такі на ні досыт' міс'ця для кіл'кох тысяч мілiонів людэй, для міст и сел и для лісів и ныв.

Нэ ма нічого дывного, що чоловікові захотілося ўзнаты: яку-то форму має та зірон'ка, на котрій він жыє? Та як же розгадаты тую загадку? Звісно, що форму буд'якоі річы мы пізнаєм тіл'ко тогды, як побачымо ту річ, або обмацаєм ii. Як хочэм ўзнаты выд яблука, бэрем його ў рукы и оглядаєм зоўсіх сторон. Но з зэмлею цего нэ зробыш: нэ воз'меш єі ў рукы и нэ озірнеш зразу.... Най вам здаєц'ця, що по здоровенні круглі бані лазыт' малесен'ка комашка. Довго вона пополазыт, покі ўторопає, що баня має круглу форму. Як чоловіка прырівняты до зэмлі, то він йще мен'шый будэ, ніж комашка, прырівняна до бані. И довго він попоходыв и поіздыв по зэмлі, нім ді-

знався, що Бог дав тій зэмлі форму здоровенної кулі.

Хто був на морі, або й на здоровен'ні рівныні, де позір його не зупынялы ні лісы, ні горы, той бачыв крыхточку зэмлі, бачыв также, що вона ўсюды сходылас' з небом. Нэ ма нічого дывного, що людэ першэ, ніж пізналы зіправдну форму зэмлі, думалы, що вона має выд тарілкы, або кружка. Воны думалы, що денебуд' є крыса зэмлі, с которых можна кудыс' скочыты. Булы, правда, й першэ де-які такі розумні людэ, котрі догадувалыс', що зэмля нэ має крысів, як нэ ма іх ў кулі. Но таких людэй було мало, и ім ні хто нэ няв віры. Чэрэз кіл'канац'цят тысяч літ людэ наўчылыся будуваты кораблі и сталы плываты по морах. Найшлыс' такі с'мілі людэ, котрі плылы тай плылы, плылы тай плылы, а далі доплылы до того самого міс'ця, с котрого поплылы. Те самэ було-бы и с комашкою, як бы вона полізла просто по бані ўсе ўпэред та ўпэред: хочеи'

нэ скоро. а ўсе такі вона прылізла-бы на то місце, с которого пустылася ў дорогу.

IV. ЯК ЛЮДЭ ЖЫЛЫ КОЛЫС' И ЯК ТЭПЕР ЖЫВУТ'.

Спэрвоначалу людэ жылы у лісах, ходылы голі' й босі, ілы сыре мнясыво, бо ще, мабут', и вогню нэ зналы; нучувалы на дэрэвынах, або ў норах. Тогді ўсіляке начыня, от як напрыклад: ніж, молоток, стріла, було дэрэвъяне, камінне и кістяне. Людэ тогді забулы за Бога, а кланялыс' лісам дэрэвам, травам, воді, каміням и другым річам. Щей досі ў декоторых сторонах є такі людэ: воны называюц'ця дыкымы. ўмэрлых воны або зоўсім нэ ховают, або вішают іх на дэрэвах, а часом и палят.

Після, як розум людэй розвынувся, як воны пізналы лучшэ сэбе и то, що наўкругы іх,—помален'ку выйшлы з лісів, прылучылы и прыласкалы до себэ де які скотыны, тай блукалы з нымы з міс'ця на місце, шукаючэ доброі паші. Тогды людэ жылы ў шатрах,

ібо на возах и сталы одягатыся ў шкуры
ж жывотыны, а після сталы спомогатыся
я на одэжыну. Щей тогді людэ нэ знают
Бога, а кланяюц'ця сон'цёві, зіркам, ўмэр-
лым. Такі народы йще нэ сіют и нэ орут,
а чабануют. Воны жывут' семъямы: сэмъя
слухає найстаршого родыча. Ще й тэпер
э подекуды такі народы.

Ў ті давні поры людэ йще нэ ўмілы ку-
заты ні заліза, ні міді: тым-то и начыня
у пых було просте й кепске; тым-то и жылы
воны нэ так-то добрэ. Пора вынаходкі ко-
заня міді й заліза наступає с порою вына-
ходкі буков для пыс'ма. Ў ковадлі и ў бу-
квах чоловік має дві вэлыкых підмогы до
жытя. Ковадлом він выробляе орудыны
для будівлі осел', а буквамы пэрэдає думкы
и мыслі, и грунтує и фундує свій розум и
цас'тя. Тогді выробляє він руз'ні начыня и
бэрец'ця за оранку. Тогді ўже він пізнає
правдывого Бога. Тогді людэ жывут' осе-
лямы, формуюц'ця ў громады, а громады
складаюц'ця ў обчэства, а обчэства ў пан'-

ства. Каждый чоловік, который жыве ў якім-небуд' пан'с'тві, повынэн що-небуд' робыты для добра пан'с'тва, або теж для добра людэй, котрі жывут' ў пан'с'тві. Так-то людэ тэпер жывут': ідні куз'няруют', другі пышут и друкуют, треті ўчат, чэтверті тургуют и так далі, а ўсе що небуд' доброго роблят . . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

V. О ДУМКАХ.

Народні піс'ні й думкы найкращі бувают у того народа, который довго и сыл'но борэц'ця з другымы народамы. Такый народ и наш: він нэборак довго и сыл'нэ боровся с татарвою и з ляшніою. Думкы и піс'ні іого гарно говорят' о тім борот'ті. С цілоі славъянщыны пас'кі піс'ні, після сербскых, самі найкращі. Мы прыточылы дві піс'ні: ідну з борот'тя татарс'кого, а другу з ляц'кого. Пры борот'ті с татарвою нашым прапрадідам треба було часто плываты по мору: от и ў

думі говорыц'ця о мороплаван'ні. ў піс'ні з ляц'кого борот'тя пієц'ця о тім, що ляхы пэревэртні выроблялы з народом и що Богдан Хмэл'ныц'кый выробляв за те ляхам. Алэ ўсе те луч'чэ побачыте с самых дум.

ДУМА ПРО ПЫРЯТЫН'С'КОГО ПОПОВІЧА ОЛЭКСІЯ.

На сынîому морі, на білому камэні
Яснев'кый сокіл жалібно квілыт' проквіляе,
Смутно сэбе маe, на сынеe море спыл'на поглядаe,
Що на сынîому морі нэ добрэ щос' почынаe:
Що на небі ўсі зоры пот'марыло,
Половына місяця ў хмары ўступыло;
А из нызу буйный вітэр повіваe,
А по сынîому морю супротывну хвылю підіймаe,
Судна козац'кі на тры час'ті розбываe:

Одну час'т' ўзяло
ў землю Агар'ску занэсло;
Другу час'т' гірло
Дунайс'ке пожерло.

А третя деж ся має?
У сыніому морі потопає!
Пры той час'ті, був Грыц'ко Зборовс'кый,
Отаман козац'кый запороз'скый.
Той по судну походає, словамы промовляє:
„Хтос' маж намы, пановэ, велыкый гріх на собі має,
Щос' дужэ злая хуртовына на н' с налягає;
Сповідайтес', браты, мылосерному Богові,
Сыніому морові и мэні отаманові козац'кому!
У сынее море упадайте,
Війс'ка козац'кого нэ губіте!"
То козакы тее зачувалы,
Тай усі замовчалы:
Бо у гріхах сэбе нэ знавалы.
Тіл'кі обізвався пысар' вінсковый,
Козак лэнстровый,
Пырятын'с'кый поповіч Олэксій:
„Добрэ вы, брац'ця, учыніте,
Мэне самого воз'міте,
Мэні чорною кытаякою очы завъяжіте,
До мэі білый камін' прычэпіте,
Тай у сынее море зопхніте!
Нэхай буду одын погыбаты,

Козац'кого вій'с'ка нэ абавляты!"
То козакы тее зачувалы,
До Олэксія поповіча словамы промовлялы:
„Ты ж с'въятее пыс'мо ў рукы бэреш, чытаеш,
Нас простых людэй на ўсе добре научаеш:
Як же найбіл'шэ од нас на собі гріхів маеш?"
— Хоча с'въятее пыс'мо я чытаю
Вас простых людэй на усе добре научаю;
А я ўсе сам нэдобре почынаю.
Як я из города з Пырятына, пановэ, выіжджав,
Опрощен'ня с панъотцем и с пані-маткою нэ брав;
И на свого старшого брата вэлыкый гнів покладав,
И блыз'кых сусідів хліба й солі безнэвынно збавляв;
Діты малії, ўдовы старії стремэнем ў груды штовхав;
Безпечно по улыцях конем гуляв;
Протів церквы, дому Божого, проіжджав—
Шапкы с себэ нэ знімав.
За те, пановэ, вэлыкый гріх маю,
Тэпер погыбаю!
Нэ ес'т' се, пановэ, по сынему морю хвыля ўставае;
А ес'т' се—мэне отцевска й матэрын'с'ка молытва
карае!

Колыб мэне сяя
Хуртовына злая
ў морі нэ ўтопыла,
Од смерти молытва бороныла;
То знав бы я отця й матір шануваты, поважаты!
То знав бы я старшого брата за рідного бат'ка почытаты;
И сэстру рідnен'ку за нен'ку у себэ маты!—
То як став поповіч Олэксій гріхы свої сповідаты;
То стала злая хуртовына по сыніому морю стыхаты:
Судна козац'кіі до горы як рукамы підіймала,
До Тендэра острова прыбывала.
То ўсі тогді козакы дывом дывувалы:
Що по якому сыніому морю, по быстрій хвылі потопалы;
А ні одного козака з мэжэ війс'ка нэ ўтэрялы!
От же тогді Олэксій поповіч из судна
Бэре с'вътее пыс'мо у рукы, чытае,
Усіх добрых людэй на ўсе добре нау
До козаків промовляе:
„От-тым бы-то, пановэ, треба людэй
Панъотця и пані-матку добрэ шанува
Бо котрый чоловік тее уробляе,

Повік той щастя собі мас,
Смэртел'ный меч того мынає;
Отцева й мач'чына молытва зо-дна моря выймає;
Од гріхів смэртел'ных душу откупляє;
На полі й на морі на поміч помагає!"

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

VI О КАЗКАХ.

Дітыдужэ любъят' каз'зкы. Казкы—народні вытворы: народ вытворає іх собі тогді, як жыве йще дытынячым розумом. Тогді народ, як дытына, вірыт' усіому, о чім говорыц'ця ў казках. Піеля колы спізнає сэбе и то, що наўкругы іого, ўже йпачэ дывыц'ця на казкы. Наш народ о козках говорыт': *то була колыс', правда, та заржавіла.* И правду він кажэ: кожда казка має ў собі буд'-що правдывого. Я прыточу тутэн'кі казку, котру я чув ў Камьян'ці. От вона:

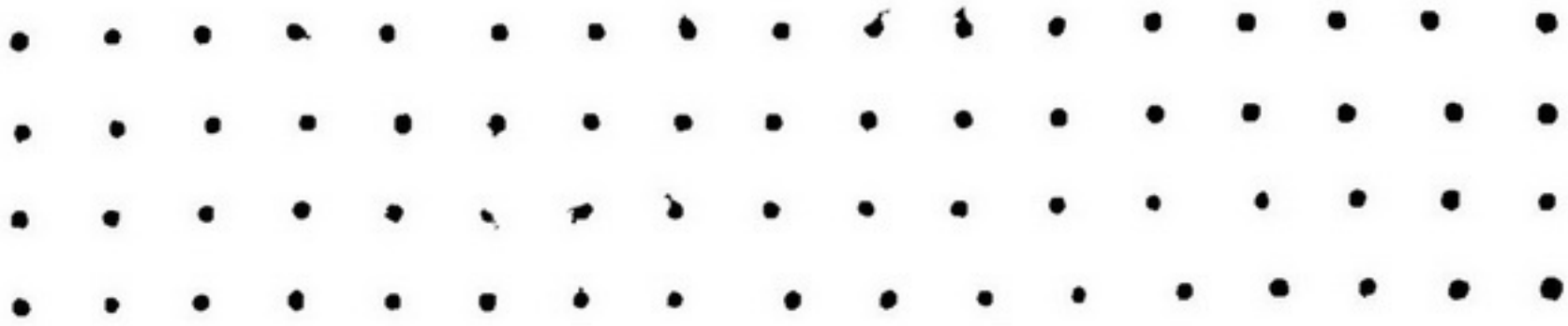

Дума з ляц'кого борот'тя и казка заборонэні.

ОК 525/40-39г
КЛ-4

Au 1654 II